

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-30-43-53>
УДК 37.017:331](477)"197/198"(091)

Ковальчук Геннадій Петрович,

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри педагогіки та управління навчальним закладом
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Кам'янець-Подільський, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9233-4128>
kovgena1@gmail.com

Присакар Володимир Васильович,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент, викладач кафедри соціальних дисциплін та психології
Кам'янець-Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний
соціально-економічний коледж
Кам'янець-Подільський, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9314-0461>
rajakozak1916@ukr.net

ЕКОНОМІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ ШКОЛЯРІВ У 70 – 80-х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті проаналізовано проблему економічної спрямованості трудової підготовки школярів у 70 – 80-х роках ХХ століття в Україні, спроектовану на сучасні умови переходу до ринкових відносин, що особливо гостро ставить на порядок дня питання поліпшення роботи з економічної освіти школярів, передбачає оволодіння ними основами економічних знань, розуміння основ економічної політики держави, економічних аспектів господарювання та формування у них таких особистісних якостей, як відповідальність, бережливість, ощадливість, уміння раціонально розподіляти час тощо.

Аналіз досліджень і публікацій щодо трудової підготовки школярів, здійсненої на основі політехнічної освіти у 70 – 80-х роках минулого століття в Україні, переконує, що у той час відбувався процес пошуку нових шляхів удосконалення економічної проблеми. Процес супроводжувався прийняттям низки урядових постанов та затвердженням відповідних положень Міністерства освіти України про базове підприємство, учнівську виробничу бригаду, навчальні майстерні, організації МНВК, табори праці і відпочинку, поліпшення організації суспільно корисної праці та ін., які були спрямовані на удосконалення трудової підготовки учнів.

У статті зазначається, що система трудової підготовки школярів у 70-80-х роках в Україні була ефективною формою залучення їх до праці із чітко вираженою економічною спрямованістю. Виділяючи як наслідок проведеної у цьому напрямку роботи значні недоліки та прорахунки, зумовлені ідеологічними

чинниками, автори цілком правомірно, з упевненістю стверджують, що наявні науково-методичні матеріали того часу, практичний досвід, вивільнені від ідеологізації, можуть бути використані і розвинуті в сучасних умовах для формування самодостатньої, конкурентно-спроможної особистості, тому і потребують наукового вивчення у закладах освіти України.

Ключові слова: трудова підготовка; економічна спрямованість; трудове навчання; табір праці і відпочинку; трудові об'єднання школярів; продуктивна праця; трудове виховання; заклади освіти.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. На сучасному етапі соціально-економічних перетворень, реформування системи освіти в Україні та інтегрування українського суспільства у європейське співтовариство велике значення має фундаментальна підготовка учнів до життя в нових умовах. У відповідності із Законом України «Про освіту», Концепцією трудової підготовки школярів України, Концепцією профільного навчання у старшій школі, Національною програмою «Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів закладів загальної середньої освіти, Концепцією Нової Української школи трудове навчання і виховання розглядається як цілеспрямований процес формування творчої, працелюбної особистості, відповідальної за свої дії, здатної до набуття упродовж шкільного навчання особистісної зрілості, життєвої компетенції, професійного самовизначення, готовності до трудової діяльності в умовах ринкових відносин. Проте сучасний стан трудової підготовки школярів та її економічний компонент зорієнтовані на розв'язання суттєво інших суспільно виробничих завдань, пов'язаних із розвитком сучасних інформаційних технологій, а руйнація традиційної системи охоплення учнів суспільно корисною продуктивною працею, скорочення кількості навчальних годин на уроки трудового навчання, курс на тотальну ліквідацію навчально-виробничих комбінатів, відсутність умов для залучення учнів до роботи влітку у таборах праці й відпочинку, відміна активного відпочинку і праці через функціонування різних видів трудових об'єднань школярів, недостатня увага з боку держави щодо залучення учнів до різних видів трудової діяльності в позаурочний час і під час літніх канікул, законодавча невизначеність організації цієї роботи зумовлює зниження трудової активності, розвитку почуття страху перед самореалізацією, поширення незаконних форм дитячої праці, провокує ріст підліткової злочинності, різних форм асоціальної поведінки, відхилення у формуванні соціально-значущих якостей особистості учня. У таких умовах залучення школярів до трудової діяльності з орієнтацією на її економічний компонент може виступати важливим чинником формування особистості майбутнього працівника, підприємця, успішного громадянина країни. Тому дослідження проблеми організації продуктивної праці учнів у 70-80-х роках ХХ століття потребує глибокого вивчення його особливостей, є актуальним і педагогічно доцільним, навіть у супереччю тому, що окремі оцінки трудової політехнічної школи радянського періоду мають, на наш погляд, суб'єктивний характер.

Сьогодні можна по-різному оцінювати тодішню систему роботи у цьому напрямі, її зміст, але у цілому то була ефективна, цілісна, добре скоординована технологія підготовки молодих людей до життя і праці. Водночас загальнотеоретичне узагальнення досвіду організації продуктивної праці з урахуванням економічного компоненту у вітчизняній педагогічній теорії і практиці, системний аналіз цієї проблеми ще не стали предметами спеціального наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему становлення і розвитку трудової підготовки школярів на різних етапах історії школи і педагогіки України досліджували А. Вихрущ, І. Волощук, Н. Калініченко, О. Коберник, В. Кухарський, М. Левківський, Л. Лікарчук, В. Мадзігон, С. Мазуренко, В. Нечипорук, І. Пащенко, Д. Сергієнко, В. Сидоренко, Н. Слюсаренко, Д. Сметанін, Г. Терещук, Д. Тхоржевський, М. Ярошенко та ін. Питання організації суспільно корисної продуктивної праці учнів у трудових загонах старшокласників вивчали В. Близнюк, Т. Веретинко, Т. Калугіна, Г. Левченко, А. Любар тощо. Організаційно педагогічні аспекти ефективності виховної діяльності у трудових об'єднаннях школярів висвітлювали П. Атутов, В. Виговська, Н. Лепіхова, В. Поляков, В. Савченко, Н. Семикін, О. Родіна та ін. Різноманітні аспекти виховної роботи у літніх таборах праці і відпочинку займають важливе місце у науковому доробку І. Гончарова, Н. Зверєвої, Н. Ничкало, В. Оржеховської, І. Ткаченка, А. Тубельського та ін. Якщо акцентувати на економічному аспекті трудової підготовки учнів, то цієї проблеми у своїх публікаціях торкалися О. Захаренко, Н. Калініченко, В. Мадзігон, В. Макарчук, В. Оржеховська, М. Піддячий, І. Ткаченко та низка інших авторів. Проте проблема економічного компонента трудової підготовки школярів у сучасних умовах з урахуванням входження України до системи ринкових відносин набуває великого соціально-економічного значення і, однозначно, потребує подальшого дослідження. Цим й обумовлено вибір теми статті «Економічна спрямованість трудової підготовки школярів у 70 – 80-х роках ХХ століття в Україні».

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є вивчення та узагальнення економічної складової трудової підготовки школярів 70 – 80-х років ХХ століття в Україні та можливості використання історичного досвіду цього періоду для організації навчання в сучасній українській школі.

Завдання статті:

1. Проаналізувати теоретичні аспекти та емпіричний досвід економічної спрямованості трудової підготовки учнів у період 70 – 80-х років ХХ століття.
2. Охарактеризувати нормативно-правову базу організації трудової підготовки школярів України.
3. Вивчити та узагальнити новаторські підходи до організації продуктивної праці з елементами впровадження системи госпрозрахунку та оплати учнівської праці.
4. Обґрунтувати перспективи трансформації досвіду 70 – 80-х років минулого століття як ефективної форми трудової підготовки учнів щодо посилення економічної складової з врахуванням сучасних ринкових відносин в умовах реформування української освіти.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

У середині 70-х років ХХ століття в документах ХХVI з'їзду партії, в постановах ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про покращання економічної освіти трудящих», «Про подальше удосконалення навчання, виховання учнів загальноосвітніх шкіл і підготовки їх до праці» (1977 р.) зверталася увага на те, що тогочасний етап розвитку радянського суспільства у зв'язку з якісними змінами в економіці виробництва та характері праці, неухильно підвищує вимоги до економічної освіти кадрів, широких мас трудящих. У циркулярному листі Міністерства освіти СРСР «Про дальше вдосконалення економічної освіти і виховання учнів загальноосвітніх шкіл» (№ 67-М від 4.II.78 р.) указувалося на необхідність здійснення широкого комплексу заходів, спрямованих на економічну освіту і виховання учнів IV-X-х класів, на ознайомлення їх з основними положеннями економічної політики держави, з конкретними завданнями розвитку господарства республіки (області), потребу озброїти учнів доступними знаннями з основ конкретної економіки в органічному зв'язку з вимогами-програмами і з врахуванням міжпредметних зв'язків [1, с. 20].

Не дивлячись на гостроту зазначеної проблеми, в окремих школах України був нагромаджений певний досвід роботи з економічної освіти учнів під час їхньої діяльності в учнівських виробничих бригадах і навчально-виробничих комбінатах, як-от: Богданівської середньої школи Кіровоградської області, Середньоберезівської середньої школи Івано-Франківської області, Червоноармійської школи Житомирської області, Торчинської середньої школи Волинської області, Ков'язької середньої школи Харківської області та ін. Насамперед була визначена система понять, які можна сформулювати за період навчання в IV-X класах. Зокрема, в IV-VI класах – елементарні поняття про структуру виробництва, види продукції, що виготовляються, систему організації і оплати праці, обчислення вартості продукції, що випускається, та способів її зниження, значення цих показників для держави тощо. У VII-VIII класах учні можуть засвоїти такі поняття, як собівартість одиниці продукції, продуктивність праці, рентабельність виробництва, госпрозрахунок, основні й оборотні фонди, структура та організація базового колгоспу (радгоспу). В IX-X класах при вивченні основ наук старшокласники уже могли розв'язувати деякі економічні «проблеми», які були актуальними для промислових і сільськогосподарських підприємств, що знаходились в даному регіоні [1, с. 21-22]. Це була одна з необхідних умов для успішної підготовки школярів до продуктивної праці.

Аналіз змісту загальноосвітніх дисциплін, трудового навчання, позашкільної продуктивної діяльності уможливили виявити низку компонентів економічного виховання учнів. Певний обсяг знань учні здобували у процесі вивчення основ наук, факультативних курсів, у процесі позакласної роботи та організації продуктивної праці. Зміст трудового навчання у IX-X класах включав навчальну інформацію з нормування й оплати праці, уміння виконувати розрахунок витрат на виробництво, визначати собівартість продукції, складників заробітної плати та інших економічних категорій [5, с. 9-10]. Визначалися найбільш доцільні й оптимальні взаємодоповнювальні дії, які сприяли закріпленню у процесі трудової діяльності знань та умінь з економіки, як засобу підготовки школярів до праці як у промисловості так і сільському господарстві. До

загальних заходів відносились: підвищення рівня економічної освіти вчителів трудового навчання; підвищення уваги до формування економічних знань учнів; закріплення економічних знань учнів у процесі продуктивної праці; робота з батьками [3, с. 456-457]. Так, у Богданівській СШ Кіровоградської області проблема економічної підготовки учнів успішно вирішувалась у процесі навчальної діяльності під керівництвом її директора І. Ткаченка, який був одним із ініціаторів створення учнівських навчально-виробничих бригад. До роботи виробничої бригади було залучено широке коло спеціалістів – агрономів, зоотехніків, інженерів колгоспу, вчених-селекціонерів. Саме завдяки цьому вдавалося відпрацьовувати економічні підходи до її діяльності, вибирати оптимальні варіанти сівозміни, застосовувати комплексну механізацію й автоматизацію у тваринництві тощо. До того ж, І. Ткаченко розглядав учнівську виробничу бригаду як частину виробничих відносин у сільськогосподарському виробництві, що давало можливість організувати колективну працю школярів і застосувати досягнення сучасної науки і техніки. Його досвід засвідчив, що праця в учнівській виробничій бригаді виступала завершальним етапом процесу виховання і політехнічної освіти, була заключною стадією підготовки випускників школи до праці в сфері матеріального виробництва [7, с. 83].

У період педагогічної діяльності І. Ткаченка метою сільської школи була підготовка виробничника нового типу. У процесі такої організації виховувалися навички організатора колективу. Для вирішення такої мети педагогічний колектив Богданівської школи ставив перед собою завдання: організувати економічне навчання для усіх ланок бригади і її керівного складу (за спеціальною програмою з участю економічної служби колгоспу); поступово запроваджувати наукову організацію праці у всіх ланках виробничої діяльності бригади; досліджувати можливості використання госпрозрахунку у виробничій діяльності бригади й визначати її педагогічну ефективність у процесі формування свідомого ставлення до праці; вивчати й ефективно використовувати у виробничій діяльності бригади нову сільськогосподарську техніку, прогресивну технологію і передовий досвід; розробити карту навчально-трудова завдань, які передбачали б виконання членами бригади виробничих процесів, наповнених інженерно-технічною працею; створити трудовим колективом бригади оптимальний у педагогічному відношенні варіант органів учнівського самоврядування [6, с. 127].

Переконані, що заслуговує на увагу досвід роботи педагогічного колективу Полонської середньої школи №3 Хмельницької області, який ще у 1972 – 1973 навчальному році розпочав експеримент щодо запровадження оплачуваної продуктивної праці старшокласників на самостійних робочих місцях у складі робітничих бригад та на окремих ділянках головного виробничого конвеєра об'єднання «Фарфор». В процесі його проведення визначалися такі завдання: 1. Установити найраціональнішу систему організації, обліку та оплати праці учнів під час виробничого навчання. 2. Визначити оптимальну систему міжособистісних зв'язків і соціальної дистанції між учнями і робітниками. 3. Дослідити вплив економічного, соціально-психологічного, морального і педагогічного аспектів продуктивної праці учнів на трудове, ідейно-політичне і моральне виховання, профорієнтацію й трудову активність після закінчення школи [9, с. 26].

Аналіз досвіду організації продуктивної праці показав, що важливе місце займало питання оплати праці учнів. У процесі експерименту були апробовані такі форми: перерахування зароблених коштів на рахунок школи з відзначенням окремих учнів цінними подарунками, путівками в табори відпочинку; видача зароблених грошей бригадирам для дальшого поділу їх між членами бригади. Ці форми, як показала практика, себе не виправдали. Найефективнішою, у виховному плані, виявила себе індивідуальна оплата праці через касу підприємства за фактично вироблену продукцію. За бажанням учнів гроші перераховувались в ощадні каси, а ощадна книжка вручалася учневі на випускному вечорі разом з атестатом про середню освіту та професійним посвідченням. Всупереч окремим побоюванням у педколективі, що такий порядок оплати учнівської праці сприятиме розвитку приватновласницьких інтересів, старшокласники виявились достатньо психологічно і морально підготовлені до такої форми оцінювання їхньої роботи.

Доцільність й ефективність зазначеної системи оплати продуктивної праці учнів зумовлювались такими чинниками: 1. Зароблені учнями кошти виступають як мірило учнівської праці. Кількісна оцінка стає дзеркалом ставлення учня до навчання і праці. 2. Така система оплати дає змогу активно використати принцип матеріальної зацікавленості у праці. А у психологічному плані важливим стає процес власної самооцінки учня. Саме успіх у праці породжує почуття морального задоволення, а це, у свою чергу, стає стимулом активізації навчальної та трудової діяльності. 3. Оплата праці асоціюється із дорослістю, зрілістю. Вона свідчить, що старшокласник вступив на останню сходинку шляху до самостійного життя [9, с. 28].

У 80-ті роки гостро постало питання формування розумних економічних потреб в усіх сферах життя суспільства, що було відображено у таких документах, як Постанови ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР: «Про посилення роботи по економії й раціональному використанню сировинних, паливно-енергетичних та інших матеріальних ресурсів» (1981), «Про дальше поліпшення економічної освіти і виховання трудящих» (1982 р.). Відповідно до цих Постанов основні економічної освіти молодь здобувала у загальноосвітній школі. При цьому наголошувалось на посиленні економічної підготовки в процесі трудового навчання та організації суспільно корисної продуктивної праці. У процесі оволодіння економічними знаннями активно використовували можливості навчальних предметів, класних годин, факультативних занять, позакласної і позашкільної роботи тощо [4, с. 92].

У зв'язку з курсом держави на більш ефективне використання засобів освіти та виховання з метою задоволення потреб інтенсифікації народного господарства 12 квітня 1984 року була прийнята постанова ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР «Про покращення трудового виховання, навчання, професійної орієнтації учнів та організацію їх суспільно корисної продуктивної праці». Відповідно з реформою, старшокласники мали до завершення навчання у школі оволодіти певною професією та у встановленому порядку скласти кваліфікаційні іспити.

Широкому залученню школярів до продуктивної праці у цей період сприяло створення відповідної законодавчо-нормативної бази, як-от: положення «Про базове підприємство загальноосвітньої школи» (№928, від 30 серпня 1984 р.), «Положення про міжшкільний навчально-виробничий комбінат трудового навчання й професійної орієнтації» (№80, від 11 травня 1985 р.), «Положення про організацію суспільно корисної,

продуктивної праці учнів загальноосвітніх шкіл» (№81, від 11 травня 1985 р.), «Положення про учнівську виробничу бригаду в колгоспі, радгоспі» (№ 82, від 11 травня 1985 р.), відповідні накази галузевих міністерств та відомств, нові навчальні програми тощо [8, с. 6].

Основні документи реформи загальноосвітньої і професійної школи окреслили завдання щодо поліпшення роботи з економічної освіти школярів. Цього вимагало насамперед здійснення переходу до інтенсивного розвитку економіки, реалізації великомасштабних комплексних соціально-економічних програм, розвиток народного господарства країни. Школа була покликана знайомити учнів на практиці з такими поняттями, як режим економії, продуктивність праці, собівартість, якість продукції, госпрозрахунок тощо, формувати якості дбайливих господарів та бережливого ставлення до суспільного надбання, шкільного майна, електроенергії, підручників, особистих предметів, продуктів харчування та ін. У зв'язку з цим в Україні було реалізовано комплекс заходів з покращення економічної освіти вчителів різних предметів, в їх числі і трудового навчання. Учителі трудового навчання вдосконалювали свій професійний рівень на курсах підвищення кваліфікації, у школах економічного аналізу спільно зі спеціалістами базових промислових підприємств та сільських господарств, на семінарах та у процесі самоосвітньої роботи. Тому у 80-ті роки минулого століття економічна освіта учнів стала одним із провідних аспектів загальної політехнічної освіти і виховання підростаючого покоління.

В організації навчально-трудової діяльності учнів, спрямованої на засвоєння випускниками школи економічних знань, певних практичних умінь, формування їхніх переконань і мотивації вибору професії, вироблення уміння орієнтуватися у суспільних подіях і явищах, виховання готовності трудитися, був нагромаджений відповідний досвід роботи у Червоноармійській школі Житомирської області, Новопокровській школі-комбінаті Солонянського району Дніпропетровської області, Середньоберезівській СШ Івано-Франківської області, Комишуватській СШ Кіровоградської області, СШ №13, №16 Кам'янця-Подільського Хмельницької області, навчально-виробничих об'єднаннях «Радіореле», «Завод імені Малишева» м. Харкова тощо.

Економічна спрямованість у процесі трудової підготовки передбачала формування у школярів таких якостей, як ощадливість, уміння раціонально розподіляти час, по-господарськи використовувати матеріальні ресурси, досягати високих результатів за найменших витрат сил і засобів. При цьому учні засвоювали також елементи управління і планування, способи стимулювання, умови високопродуктивної праці, механізми функціонування та вдосконалення економічного розвитку конкретного господарства. Вони знайомились з такими економічними категоріями і поняттями, як робоча сила, трудові ресурси, поточні та перспективні потреби виробництва в кадрах, кваліфікація працівників; брали участь у розробці та затвердженні своїх виробничих планів, складанні і затвердженні кошторису витрат і доходів, в організації змагання усередині трудових колективів і між ними.

Проблемі економічного виховання відводилась велика роль в учнівських виробничих бригадах, у трудових об'єднаннях школярів, таборах праці і відпочинку, МНВК, шкільних лісництвах, ремонтно-будівельних бригадах, трудових загонах старшокласників тощо, які у 80-і роки ХХ століття діяли в усіх регіонах України.

В аналізований період функціонувало понад 27 тис. трудових об'єднань школярів. Серед них – більше 7 тис. учнівських виробничих бригад, 11 тис. ремонтно-будівельних бригад, близько 700 шкільних лісництв, 366 МНВК, працювали тисячі блакитних та зелених патрулів та ін. [2, с. 5].

У таборах праці і відпочинку Снігурівського району Миколаївської області, «Юність» Березівської СШ Вінницької області, Голопристанської СШ Херсонської області, «Дружба» Краснолиманського району на Донеччині та ін. праця ставала продовженням освітнього процесу. За участю педагогів та членів учнівського комітету визначали об'єкт роботи, складали договір між школою і виробництвом, розробляли послідовність технологічних процесів, порядок розміщення сил з метою високоякісного виконання завдань, встановлення режиму праці та відпочинку, планування і нормування праці, видача змінних завдань, нарядів, оплата виконаної роботи відповідно до її кількості і якості. Учні самі виконували обов'язки економістів, обліковців, бухгалтерів, під керівництвом дорослих проводили цю складну кропітку роботу. Оскільки такі обов'язки старшокласники виконували по черзі, то «економічну школу» проходили практично всі учасники колективу. Нормування праці стимулювало трудову активність школярів, виробляло у них почуття відповідальності за виконану справу, сприяло здійсненню контролю за працею кожного учня, вихованню здатності до подолання труднощів при виконанні конкретних робіт. Важливим чинником економічної освіти та виховання учнів було питання оплати їхньої праці. Діяльність школярів в літніх трудових об'єднаннях і таборах праці й відпочинку здійснювалась відповідно до Положення про організацію суспільно корисної, продуктивної праці учнів загальноосвітніх шкіл.

Таким чином, аналіз діяльності трудових об'єднань школярів, таборів праці і відпочинку в 70-х – початку 80-х років ХХ ст. в Україні показав, що вони зарекомендували себе ефективною формою поєднання освітньої роботи з виробничою працею на засадах учнівського самоврядування та демократичного педагогічного керівництва. Їх діяльність мала також економічне значення, оскільки учні виконували помітний обсяг господарських робіт, які доповнювались проведенням тематичних конференцій на економічні теми та організацією різноманітних культурно-освітніх і спортивно-масових заходів.

Якщо брати до уваги можливість використання історичного досвіду щодо організації трудової підготовки учнів цього періоду, то зрозуміло, що реанімувати його в сучасних умовах розбудови національної школи неможливо. Проте, на даному етапі реформування освіти в Україні варто відродити діяльність трудових об'єднань школярів, які б могли під час літніх канікул виконувати сезонні роботи по збору ягід, фруктів, овочів у фермерських, орендних та акціонерних господарств на основі укладання відповідних договорів, що передбачає аналіз ринку, стратегію маркетингу, організацію виробництва і структуру виробництва.

Проте, відзначаючи позитивне, мусимо підкреслити, що вивчення різних джерел та ознайомлення з досвідом роботи окремих закладів освіти уможливорює бачення і певних недоліків в організації праці школярів. Найголовнішими, на нашу думку, є такі: по-перше, спостерігалася насамперед захоплюваність господарськими результатами, а основна мета учнівської праці – сприяння розвитку природних

нахилів, здібностей нівелювалася, недооцінювалася; по-друге, відсутність нормування праці за віком, видами праці часто приводило до фізичного перевантаження учнів; по-третє, відсутність інформаційних відомостей щодо належного забезпечення трудової підготовки школярів в інших країнах зумовила значне відставання української школи у цьому напрямку діяльності від розвинутих зарубіжних країн.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Узагальнюючи досвід щодо трудової підготовки школярів у 70-80-х роках ХХ століття в Україні, необхідно зазначити, що це була ефективна форма залучення школярів до праці із чітко вираженою економічною спрямованістю. Учні залучали до економічного аналізу господарств, ознайомлювали з новими на той час технологіями, промисловою та сільськогосподарською технікою, передовим досвідом роботи, навчали самостійно вирішувати необхідні господарські питання, вести облік виконаних робіт, економно витратити кошти на господарсько-побутову діяльність, екскурсії, мандрівки, походи, спортивну та культурно-масову роботу.

Не можемо заперечувати і того, що проведена робота за аналізований часовий зріз мала значні недоліки та прорахунки у системі трудової підготовки, але напрацьовані науково-методичні матеріали, практичний досвід, вивільнений від ідеологізації, декларативних гасел і штампів, можуть бути використані і розвинуті в умовах ринкових відносин для формування самодостатньої, конкурентно-спроможної особистості, оскільки такий теоретико-практичний досвід містить значний потенціал щодо професійної та економічно спрямованої освіти учнівської молоді, тому потребує подальшого наукового аналізу і вивчення в сучасних умовах.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Барило, Н.А., 1982. Вивчення змісту економічних знань учнів сільської школи. *Методика трудового навчання: респ. наук.-метод. зб.*, Київ, 15, 20-25.
2. Греков, Л.А., Манорик Л.П., 1979. Трудові об'єднання – школа виховання молоді, *Радянська школа*, 10, 5-10.
3. Калініченко, Н.А., 2007. Трудова підготовка учнів сільської школи в Україні. Друга половина ХІХ-ХХ століття: Монографія, Кіровоград: «Імекс-ЛТД», 744.
4. Конкин, Ю.А., Тютюнников, А.Н., 1982. *Основы экономики и организации сельского хозяйства*: Книга для учителей, Москва: Просвещение, 160.
5. Копанева, Э.М., 1984. Улучшить трудовую подготовку сельских школьников. *Школа и производство*, 11, 8-11.
6. Ткаченко, І.Г., 1975. *Богданівська середня школа ім. В.І. Леніна*, Київ: Радянська школа, 274.
7. Ткаченко, І.Г., 1964. *Навчально-виробнича і виховна робота в учнівській бригаді*, Київ: Радянська школа, 124.

8. Трудове виховання – ключове завдання реформи школи, 1985, Київ: Радянська школа, 61.
9. Ходяков, О.І., 1979. Дослідження проблеми залучення старшокласників до продуктивної праці на виробництві. *Методика трудового навчання: респ. наук.-метод. зб.*, Київ, 12, 25-36.

ECONOMIC ORIENTATION OF WORK TRAINING OF SCHOOLCHILDREN IN THE 70-80s OF THE 20th CENTURY IN UKRAINE

Hennadii P. Kovalchuk,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Senior lecturer

Department of Pedagogy and Management of Educational Institutions

Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University

Kamianets-Podilskyi, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9233-4128>

kovgena1@gmail.com

Volodymyr V. Prysakar,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor,

Lecturer of the Department of Social Disciplines and Psychology

Podolsk Special Educational and Rehabilitation Socio-Economic College

Kamianets-Podilskyi, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9314-0461>

rajakozak1916@ukr.net

Abstract. The article analyzes the problem of economic orientation labor training of schoolchildren in the 70-80s of the 20th century in Ukraine designed for modern conditions of transition to market relations, which is particularly acute on the agenda of improving the economic education of schoolchildren, involves mastering the basics of economic knowledge, understanding of the foundations of economic policy of the state, economic aspects of management and the formation of their personal qualities such as responsibility, thrift, chariness, the ability to rationally allocate time and more. The analysis of research and publications on labor training of schoolchildren, carried out on the basis of polytechnic education in the 70-80s of the last century in Ukraine, shows that at that time there was a process of finding new ways to improve the economic problem. The process was accompanied by the adoption of a number of government decrees and approval of the relevant regulations of the Ministry of Education of Ukraine, concerning basic enterprise, student production team, training workshops, MNVK, labor and recreation camps, improving the organization of community service, etc., which were aimed at improving student training. The article notes that the system of labor training of Ukrainian schoolchildren in the 70-80s was an effective form of attracting them to work with a clear economic orientation. Highlighting as a consequence of the work carried out in this direction

significant shortcomings and miscalculations due to ideological factors, the authors quite rightly state with confidence that the available scientific and methodological materials of the time, practical experience freed from ideologizing, can be used and developed formation of a self-sufficient, competitive personality, that is why they need scientific study in educational institutions of Ukraine.

Keywords: labor training; economic orientation; labor teaching; labor and recreation camp; labor unions of schoolchildren; productive labor; labor education; educational institutions.

REFERENCES (TRANSLITERATED AND TRANSLITERATED)

1. Barylo, N., 1982. *Vyvchennia zmistu ekonomichnykh znan uchniv silskoi shkoly. Metodyka trudovoho navchannia: resp. nauk.-metod. zb.* [The study of the content of economic knowledge of rural school students. Methods of labor training: repub. scientific method coll.], Kyiv, 15, 20-25.
2. Grekov, L., Manorik L, 1979. *Trudovi obiednannia – shkola vykhovannia molodi* [Labor associations - school of the youth education], *Soviet school*, 10, 5-10.
3. Kalinichenko, N., 2007. *Trudova pidhotovka uchniv silskoi shkoly v Ukraini. Druha polovyna 19-20 stolittia: Monohrafiia* [Labor training of rural school students in Ukraine. The second half of the 19-20th centuries: Monograph], Kirovograd: "Imex-LTD", 744.
4. Konkin, Yu., Tyutyunnikov, A., 1982. *Osnovy ekonomyky v orhanyzatsii selskoho khoziaistva: Knyha dlia uchyteliei.* [Economics fundamentals and agriculture organization: A book for teachers], Moscow: Enlightenment, 160.
5. Kopaneva, E., 1984. *Uluchshyt trudovuiu pidhotovku selskykh shkolnykov.* [To improve the labor training of rural schoolchildren], *School and production*, 11, 8-11.
6. Tkachenko, I., 1975. *Bohdanivska serednia shkola im. V.I. Lenina.* [Bogdanovskaya secondary school named after V. Lenin], Kyiv: Soviet School, 274.
7. Tkachenko, I., 1964. *Navchalno-vyrobnycha i vykhovna robota v uchnivskii bryhadi.* [Training and educational work in the student team], Kyiv: Soviet School, 124.
8. *Trudove vykhovannia – kliuchove zavdannia reformy shkoly* [Labor education – a key task of school reform]. 1985, Kyiv: Soviet school, 61.
9. Khodyakov, O., 1979. *Doslidzhennia problemy zaluchennia starshoklasnykiv do produktyvnoi pratsi na vyrobnytstvi. Metodyka trudovoho navchannia: resp. nauk.-metod. zb.* [Problem research of involving high school students in productive production work. Methods of labor training: repub. scientific method coll.], Kyiv, *issue. 12*, 25-36.